

زمینه های عینی و شیوه های عملی پژوهش در محیط کتابخانه ها: نگاهی بر کنش پژوهی Action Research

پروانه مدیرامانی
کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی مشهد
modiramanip@mums.ac.ir/

زمینه سخن امروز

- غالباً پژوهش‌هایی درباره کتابخانه‌ها انجام می‌شود که با مسائل ملموس و واقعی کتابدار و کتابخانه بیگانه است.
- به قصد پژوهش و حل مشکل، ساعت‌های طولانی صرف صحبت و مشاهده فعالیت‌های کتابخانه می‌شود، داده‌ها تجزیه و تحلیل می‌شود و نتایج حاصل می‌شود که در اکثر مواقع هم موجب بهبود فرایند و فعالیت‌های کتابخانه نمی‌شود!
- شواهد موجود نشان می‌دهد که بیشتر پیشنهادها و راهکارها، در محیط‌های واقعی و متغیر کتابخانه‌های امروز قابل استفاده نیست (Ann Curry, 2005)

Curry, Ann. 2005. Action research in action: involving students and professionals. In: 71th IFLA General conference and council: Libraries-A voyage of discovery

ارتباط سخن امروز با کتابخانه ها؟

- کتابداران همواره در ارتباط با جامعه خود، در کاوش و یافتن راه حل و پاسخ بر پرسشها و نیازهای کاربران خود هستند.
- کتابداران به جای اینکه فقط به یافته‌های پژوهشی پژوهشگران دانشگاهی اتکا کنند، باید خودشان با اعتماد به نفس، به صحنه پژوهش وارد شوند.
- بسیاری از مفاهیم و تجربه‌های ما اندازه پذیر(کمی) نیست، از این رو باید در پی پژوهش کیفی باشیم تا راهکارهایی متناسب با مشکلات موجود و محیط واقعی کاری خود پیدا کنیم.
- پژوهش کیفی به “چرا” و “چگونه” می پردازد و پژوهش کمی به “چقدر” و “چه وقت”.

کنش پژوهی؟

■ رویه ای است که مردم در موقعیت های بیشماری از زندگی خود انجام می دهند.

تشخیص مساله یا مشکل / تصور راه حلی برای آن / کنش و ارزیابی / تغییردر شیوه کنش

□ این رویه پژوهشی پایانی ندارد، نامحدود است.

■ با فرضیه ای معین آغاز نمی شود

■ فرایندی است که با فکر و ایده ای برای تغییر آغاز و به طور مستمر تا حصول به نتیجه، کاملتر و کاملتر می شود.

■ فرایندی که **بازتاب و تحلیلی علمی و موشکافانه** را به همراه دارد.

➤ Critical reflection

کنش پژوهی = Action Research

از انواع پژوهش های کیفی

- پژوهش ضمن عمل،
- اقدام پژوهی،
- عمل پژوهی،
- پژوهش مبتنی بر حرفه
- پژوهش مشارکتی
- بررسی گروهی
- پژوهش رهایی بخش

■ نخستین بار در اواخر دهه 1940 میلادی در دانشگاه میشیگان آمریکا توسط کرت لوین ، يك روانشناس اجتماعي اهل آلمان معرفي شد

Kurt Levin 1890-1947

تعریف کنش پژوهی

➤ فرد، کنش خود را درحین کار و فعالیت، مورد پژوهش قرار می دهد.

➤ دراین روش هم پژوهشگر درگیر موضوع پژوهش است وهم موضوع پژوهشی مربوط به کنش فعلی پژوهشگر است. (یزدچی، ۱۳۸۶)

➤ این رویه پژوهشی، برچگونگی انجام کارها در محیط های واقعی زندگی می پردازد و مبتنی بر همکاری و مشارکت گروهی بر پایه چرخه برنامه ریزی، کنش، مشاهده و بازتاب است.

رویکردی مبتنی بر کنش (عمل) در محیط واقعی

■ مراحل اصلی:

■ تشخیص (شناسایی) مشکل / diagnosing;
identifying

■ برنامه عملیاتی (Action Plan)

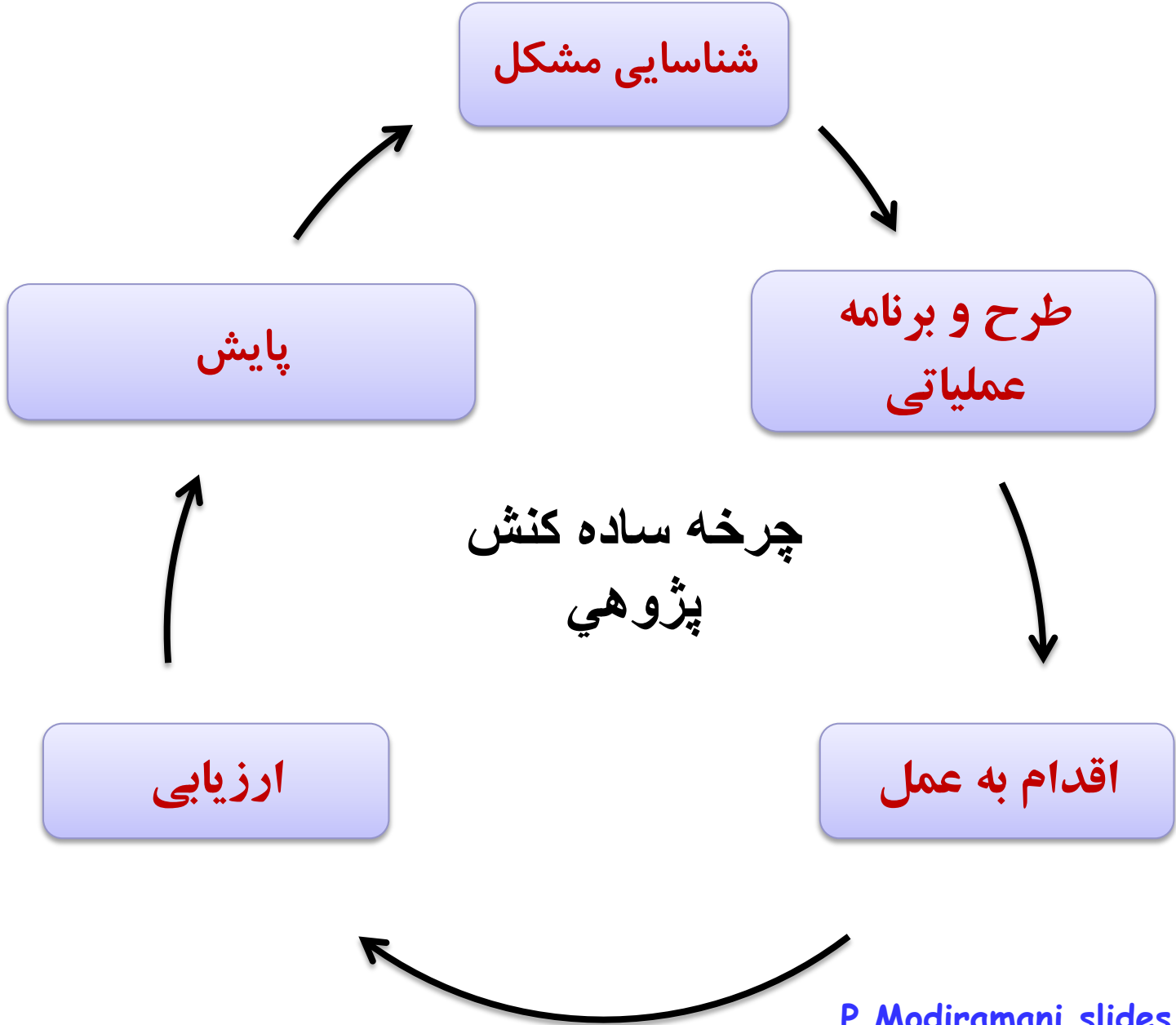
■ اقدام به عمل (Taking Action)

■ ارزیابی (Evaluation)

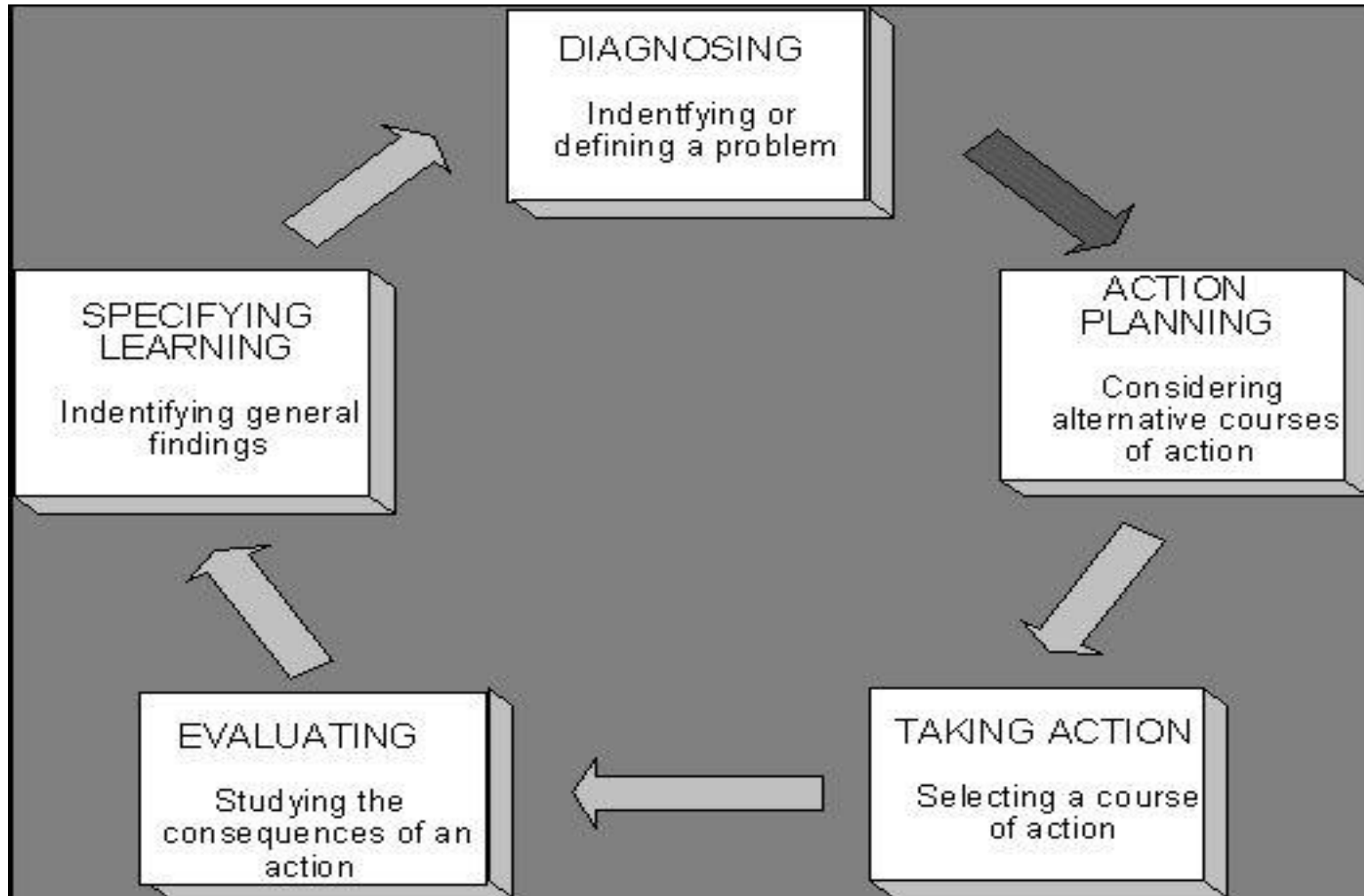
■ پایش یافته ها (Monitoring)

روشهای گردآوری داده

- مصاحبه (Interview)
- مشاهده (Observation)
- اسناد و پیشینه ها (Documents)
- عکس و فیلم (Photos/Films)
- یادداشت های پژوهشگر (Research Log/Memos)
- یادداشت ها و نظرهای مراجعان (Log Files)
- ترکیبی از چند روش (Mixed Method)

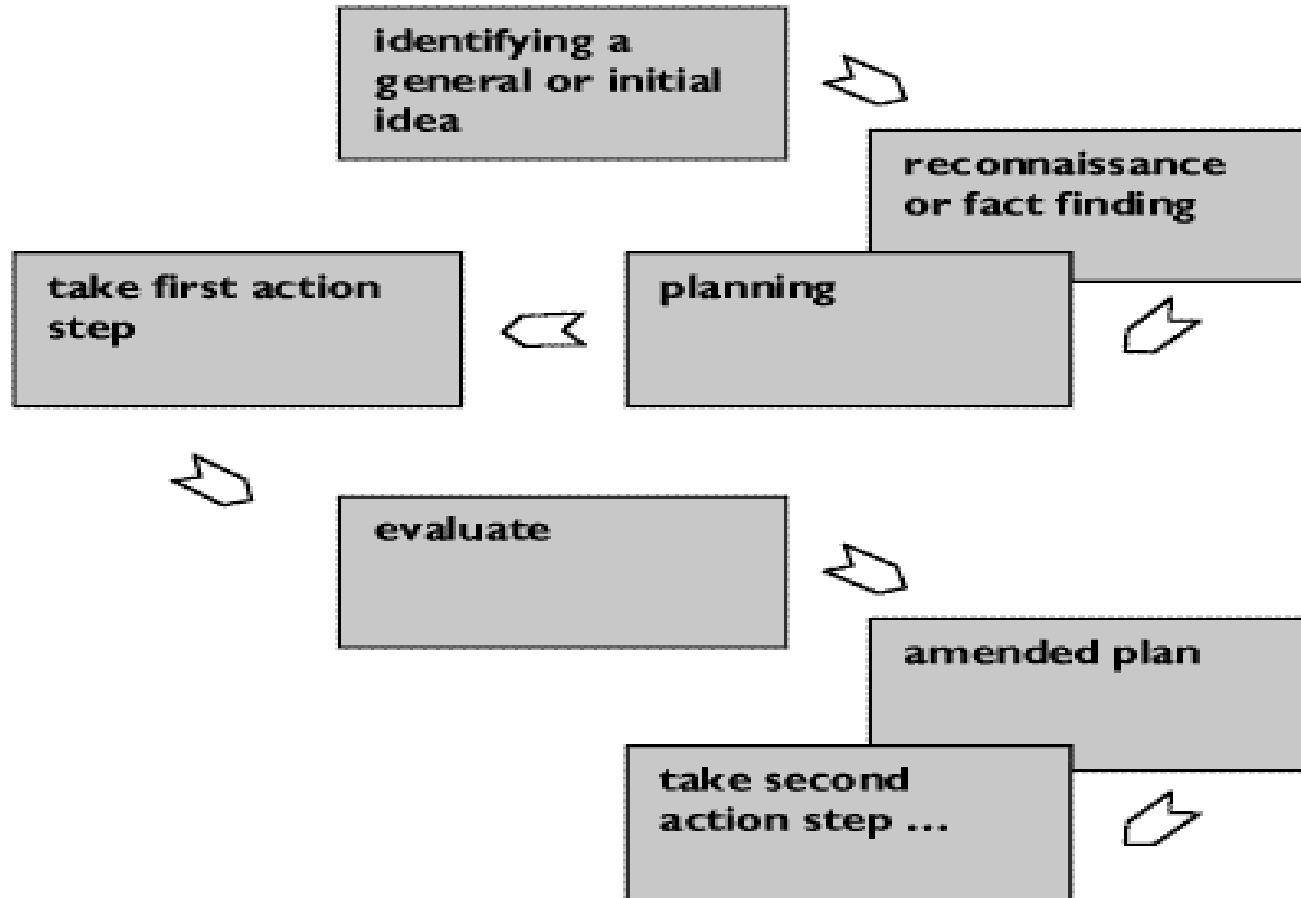

فرایند کنش پژوهی (ساسمن)

شکل ۳. چرخه کنش پژوهی پیشنهادی جerald ساسمن ۱۹۸۳
P.Modiramani slides

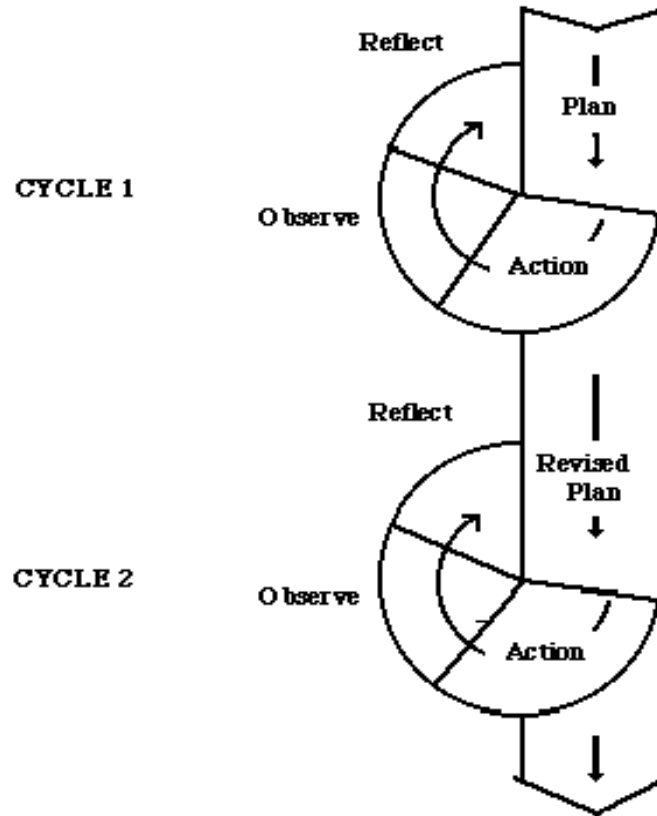
فرایند کنش پژوهی (لویین)

شکل ۱. فرایند پیشنهادی کرت لویین از کنش پژوهی (برگرفته از:

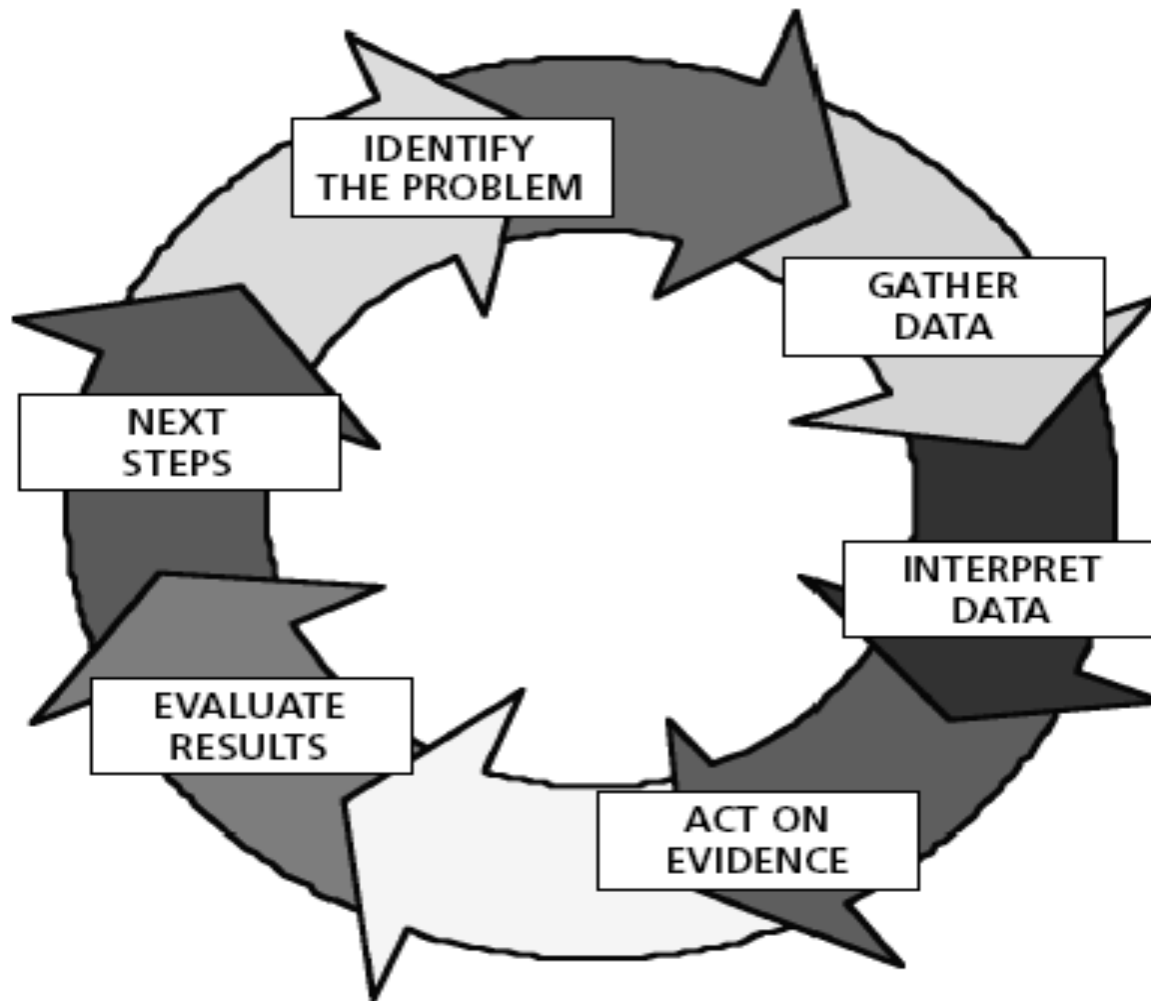
<http://www.infed.org/thinkers/et-lewin.htm>

فرایند کنش پژوهی (کمیس)

شکل ۲. چرخه ساده کنش پژوهی پیشنهادی استفن کمیس (برگرفته از ۱۹۹۸،
(O'Brien

فرایند کنش پژوهی (فرنس)

شکل ۴. چرخه کنش پژوهی پیشنهادی ایلین فرنس (۲۰۰۰)

نمونه های انجام شده از کنش پژوهی در کشور

- **ظهوری زنگنه و زهرا گویا (۱۳۷۵).** اقدام پژوهی و کاربرد آن در ارتقاء کیفیت آموزش عالی: موردی از بهبود کیفیت در دانشکده ریاضیات دانشگاه صنعتی شریف
- **محمد علی میرزابیگی و همکاران (۱۳۷۹)** بهبود آموزش پزشکی در ایران: کنش پژوهی در تغییر برنامه درسی و شیوه های آموزش و یادگیری
- **کرملونژاد (۱۳۸۵)** چه عواملی در جلب دانش آموزان مقطع راهنمایی تحصیلی به کتابخانه مدرسه موثر است.
- **فهمی نیا و فدایی (۱۳۸۵)** بررسی در مورد شیوه خرید کنسرسیومی در کتابخانه های دانشگاهی ایران و جهان
- **تارا و همکاران (۱۳۸۸)** درس های یک تجربه جامع آموزش الکترونیک: مربع انسان، ابزار، محتوا و استانداردها.

تعمیم کنش پژوهی به حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی (کتابداری و اطلاع رسانی)

■ کنش پژوهی در حیطه علوم اجتماعی و خصوصا آموزش و پرورش متولد شد.

■ جایگاه مسلم رشته در حوزه علوم اجتماعی و ماهیت کاربردی حرفه و ارتباط و کاوش مستمر برای یافتن راه حل و پاسخ بر پرسش ها و نیازهای کاربران

□ مسائلی از قبیل افزایش رقابت های حرفه ای از خارج از حرفه و داخل سازمانی، رضایت مندی مراجعان، بهره وری فعالیت های کتابخانه، شیوه های انتخاب و تهیه منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی، کاهش بودجه کتابخانه ها در مقابل ضرورت عرضه خدمات مطلوب ترو ... پیش روی ما کتابداران است،

چهار فرض بر لزوم انجام کنش پژوهی در حیطه کاری کتابدار و کتابخانه الهام گرفته از نظریه واتس Watts

- کتابداران و مسئولان کتابخانه ها بر مشکلاتی که خود با آن روبرویند بهتر وقت گذاشته و کار می کنند.
- چنانچه کتابداران و مسئولان کتابخانه ها خود به آزمون و بررسی امور روزمره و یافتن راه حل تشویق شوند، رضایت بیشتری دارند.
- کتابداران و مسئولان کتابخانه ها با کارگروهی و همیاری و مشارکت، به یکدیگر کمک می کنند.
- وجود همکاری و مشارکت بین کتابداران، موجب توسعه و پیشرفت حرفه ای می شود.

Watts, H. 1985. When teachers are researchers, teaching improves. J Staff Dev, 6 (2): 118-127.

انواع روش های کنش پژوهی در کتابخانه بر حسب درجه مشارکت و همیاری کتابدار

پژوهش یک کتابدار بر وجه خاصی از فعالیت و وظیفه خود

Individual action research

پژوهشی که کتابداران شاغل در یک کتابخانه مثلا دانشکده ای، بیمارستانی، آموزشگاهی درباره مشکل موجود آن کتابخانه انجام می دهند.

Collaborative action research

پژوهشی که تاکیدش بر مشکل یا مسئله مشترک مسئولان کتابخانه در یک منطقه جغرافیایی یا واحد سازمانی یا موضوعی است.

District Wide action research

جمع بندی

- کنش پژوهی، رویکردی مبتنی بر عمل در محیط واقعی که با مفاهیم و ساختارهای غیر کمی در ارتباط است.
- از انواع پژوهش کیفی است.
- در این رویه، کتابدار خود یک پژوهشگر است و به درستی انجام نمی شود مگر اینکه خود کتابدار به میدان پژوهش وارد شوند.
- **یکی از موانع اصلی پژوهش در این حوزه از نظر کریشان کومار:**
- بی تفاوتی خود کتابداران به نتایج پژوهش ها و بی توجهی در برخوردشان نسبت به پژوهشگران و فرایند و نتایج پژوهش

کومار، کریشان. ۱۳۷۴. روشهای پژوهش در کتابداری و اطلاع رسانی. ترجمه فاطمه رهادوست با همکاری فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

برخی از مطالعات کاربردی مرتبط با کنش پژوهی در کتابخانه ها

■ مطالعات کاربر مدار

■ بررسی رفتارهای اطلاع یابی

■ تعامل کاربران با انواع منابع و نظام های رایانه ای نظیر نرم افزارهای کتابخانه ای

■ مطالعه انگیزه ها و نگرش های کاربران در استفاده از منابع

■ تعامل کاربران با کتابخانه

■ آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی

جمع بندی

■ اگر کنش پژوهی را فرایندی برای تولید دانش و انتقال آن به موقعیت های عملی بدانیم:

■ کتابدار در مسیر انجام این رویه از یک سو وضعیت موجود را با نگاهی

انتقادی مورد بررسی قرار می دهد (مهارتهای تفکر انتقادی)

■ مسایل و ضعف های موجود را کشف و شناسایی می کند، (روحیه

پرسشگری)

■ به تولید دانش و یادگیری آن برای حل مساله می پردازد

■ به طور مداوم از کنش به پژوهش و از پژوهش به کنش در حرکت می باشد.

(پایش و تعامل با محیط)

سه گام اصلی در فرایند تغییر از نظر کرت لوین

(بنیان گذار روانشناسی اجتماعی)

The Kurt Lewin

Change Management Model

- بیرون آمدن از انجماد **Unfreezing**: یعنی رویارویی با مسئله و مشکل موجود توسط یک فرد یا گروهی در سازمان و آگاه شدن نسبت به آن مسئله
- تغییر **Changing**: الگوهای جدید رفتاری بر پایه مشکل موجود شناسایی و آزمون می شوند.
- انجماد مجدد **Refreezing**: تغییر وضعیت به مفهوم به کارگیری تغییرات جدید و ارزیابی شده

به نظر می رسد که اتخاذ این رویه پژوهشی در کتابخانه های دانشگاهی می تواند تلاشی برجسته شدن بر مساله جدایی بین پژوهش و کنش در این حوزه باشد.

منابع مطالعه فارسی

- بازرگان عباس. ۱۳۷۲. اقدام پژوهی و کاربرد آن در تعلیم و تربیت، فصلنامه ی تعلیم و تربیت، ش ۳۵ و ۳۶ تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- تارا و همکاران(۱۳۸۸). درس های یک تجربه جامع آموزش الکترونیک: مربع انسان، ابزار، محتوا و استانداردها. ارائه شده در: سومین همایش کشوری یادگیری الکترونیکی در علوم پزشکی، مشهد، ۲۷-۲۹ بهمن
- ظهوری زنگنه، بیژن و زهرا گویا. ۱۳۷۵. اقدام پژوهی و کاربرد آن در ارتقای کیفیت آموزش عالی: موردی از بهبود کیفیت در دانشکده ریاضی دانشگاه صنعتی شریف. ارائه شده در: نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی
- کرملونژاد، پری. ۱۳۸۵. یک اقدام پژوهی - یک تجربه، مرکز تربیت معلم شهید ثانی.
- <http://moallemanepajouhande.blogfa.com/post-58.aspx> (دسترسی در ۱/۹/۱۳۹۲)
- کومار، کریشان. ۱۳۷۴. روشهای پژوهش در کتابداری و اطلاع رسانی. ترجمه فاطمه رهادوست با همکاری فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- منصوریان، یزدان. رویکرد کیفی در پژوهش های کتابداری و اطلاع رسانی. (فایل پاورپوینت) www.imla.ir/file/QualRes2.ppt
- یزدچی. صفورا. 1386. نقش اقدام پژوهی در افزایش کیفیت فعالیت های آموزشی و پرورش. در: <http://www.sanjeshmostamar.com/article/view.aspx?tid=17&cid=598&sid=3451> (دسترسی 5/9/1388)

منابع مطالعه انگلیسی

- "Action research".2009. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Action_research . (accessed 2014-12-2)
- Argyris, Chris. 2009. theories of action, double-loop learning and organizational learning. Available at: <http://www.infed.org/thinkers/argyris.htm# Conclusion> . (accessed ,2013-11-27)
- Carr, Wilfred. 2006. Philosophy, methodology and action research. J Phil Edu 40(4): 421-435
- Curry, Ann.2005. Action research in action: involving students and professionals. In: 71th IFLA General conference and council: Libraries-A voyage of discovery. Aug 14th-18th 2005, Oslo, Norway. Available at: <http://archive.ifla.org/IV/ifla71/papers/046e-Curry.pdf>
- Fahiminia M, Fadaei, GH. R. 2007.An investigation within Iranian & world academic libraries purchasing consortia. J Psych Edu. Fall, 37(3):73-99
- Ferrance, Eileen.2000. Themes in education: action research. Providence, RI: Brown University,
- McNiff, Jean. 2002. Action research for professional development: concise advice for new action researchers. <http://www.jeanmcniff.com/booklet1.html> (accessed 2013-12-1)
- Mirzabeygi A.M.,Basiri A.,Yadegarinia D.,Zarin Doulab S. 2001. Improving medical education in Iran: an action research in changing the curriculum and teaching and learning methods. J MED EDU Spring 1(1):28-37.
- O'Brien, Rory. 1998. An Overview of the methodological approach of action research. <http://www.web.net/~robrien/papers/arfinal.html> (accessed 2013-12-2)
- Watts, H. 1985. When teachers are researchers, teaching improves. J Staff Dev, 6 (2): 118-127.

از توجه شما سپاسگزارم

modiramanip@mums.ac.ir